

IZ ČASOPISA KAJ

Dr Franjo Buntak

PRIJE STO GODINA (1880)* ZADESIO JE ZAGREB
SNAŽAN POTRES

U svojoj prošlosti Zagreb je doživio mnoge nesreće koje su ga kao zla kob pratile u većim ili manjim vremenskim razmacima. Nije prošlo gotovo nijedno stoljeće, a da naš grad nije zadesila barem jedanput ili velika glad, ili požar, kuga ili rat, poplava ili potres. Najčešći su bili potresi iako, srećom, većinom blagi i primjetni samo za osjetljive seizmografske aparate. Žestokih udaraca u usporedbi s

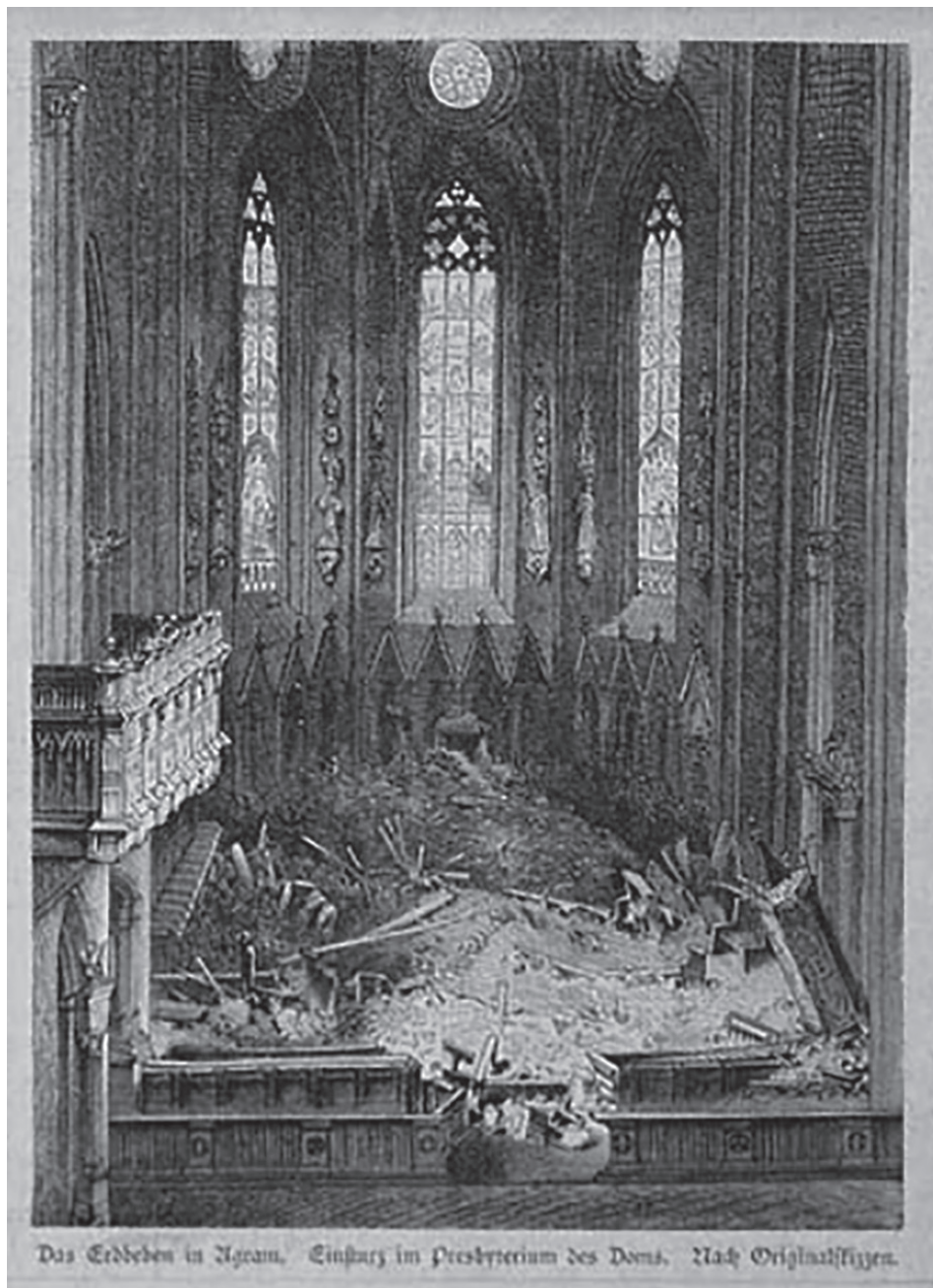
* U povodu nedavnog snažnog potresa u Zagrebu (22. ožujka 2020.), odlučili smo – iz više no polstoljetnog objavljenog repertoara našega časopisa za književnost, umjetnost, kulturu *Kaj* - izdvojiti i ponovno tiskati vrsni tekst otprije 40 godina o katastrofalnom zagrebačkom potresu 1880. godine [Buntak, Franjo. PRIJE STO GODINA (1880) ZADESIO JE ZAGREB SNAŽAN POTRES /O Zagrebu i Zagrepčanima : Kulturne i umjetničke znamenitosti Zagreba, IV/. *Kaj*, XIII (1980) br. 4, str. 24 -35]. Autor toga teksta – višestruko značajnog i danas radi mogućih brojnih povijesnih i suvremenih usporednica zbog iste sudbine Zagreba prije 140 godina – ugledni je znanstvenik **dr. sc. Franjo Buntak** (Zagreb, 2.09.1910. – Zagreb, 14.12.1985.), povjesničar umjetnosti, muzealac, proučavatelj umjetničke i kulturne povijesti Zagreba i njegov pisac u mnogim djelima, među ostalim i marni dugogodišnji direktor Muzeja Grada Zagreba. Ponosno ističemo, dr. sc. Franjo Buntak bio je suradnik časopisa *Kaj* od 1972. i član *Kajkavskoga spravišća* od 14.09.1973., objavivši u *Kaju* (tada "časopisu za kulturu i prosvjetu") značajne studije, a najpoznatiju i kao posebno izdanje: *Uz poznate, još neke nove misli i podaci o Marijinoj crkvi na Dolcu* [*Kaj* : časopis za kulturu i prosvjetu, god. X (1977) br. 3-5. Umjetničke znamenitosti Zagreba, I, 1978.]

Uz pristanak obitelji Buntak, osobito autorove kćeri prof. dr. sc. Dunje Buntak-Kobler, tekst iz 1980., sadržajno i pravopisno dosljedno, ponavljamo u cijelosti – uz izbor iz tada objavljenih fotografija glasovitog Ivana Standla (Prag, 1832. – Zagreb, 1897.), koje su ga ilustrirale. Mjerodavnim dopuštanjem i sa zahvalnošću, fotografije prenosimo s mrežnih stranica Muzeja grada Zagreba (<http://www.mgz.hr/hr/novosti/fotografije-potresa-1880-godine,20130.html?t=o>; <http://www.mgz.hr/hr/izlozbe/potres-u-Zagrebu-1880-i-izgradnja-nakon-potresa,301html>), te Ministarstva kulture Republike Hrvatske /Uprava za zaštitu kulturne baštine – fototeka /skraćeno: MK, UZKB – F; <https://www.min-kulture.hr/default.asp?id=1999>. (Uredništvo)

inače vrlo velikim brojem potresa što ih je doživio Zagreb, bilo je relativno malo. U zadnjih gotovo petsto godina poznata su i historijski zajamčena samo četiri, a i ti se pojavljuju u velikim razmacima. Povijest nam je najraniji zabilježila 26. ožujka 1502. kad se srušio toranj Sv. Marka, slijede zatim 15. rujna 1590. kad je bio srušen Medvedgrad, 11. veljače 1699. kad su ponovno srušeni toranj Sv. Marka i Medvedgrad, pa grad Kalnik, pavlinski samostan u Remetama itd. I konačno posljednji veliki potres **9. studenog 1880.** od kojeg se navršava upravo sto godina [tekst objavljen 1980., *Kaj*, XIII (1980) 4, 25-34; *op. ur.*]. To je bio, bez sumnje, najveći zagrebački potres, čiju strahotu možemo tim bolje procijeniti, jer o njemu imamo neusporedivo više podataka negoli o drugima. O tom je potresu razmjerno dosta pisano, te su uz ostale, zagrebačka Jugoslavenska Akademija, pa bečka i peštanska, izdale iscrpne izvještaje koji nas s njime pobliže upoznavaju. Za Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti napisao je »Izješće o zagrebačkom potresu 1880« pravi član akademije Josip Torbar, za bečku F. Wähler »Das Erdbeben von Zagreb« i za peštansku Von Pruding »Das Erdbeben von Agram«. Iz tih izvještaja, a napose iz izvješća akademika Torbara, možemo stvoriti živu sliku tog nemilog događaja. Deveti studenoga 1880. bio je sigurno jedan od najtežih dana što su ih Zagrepčani ikada doživjeli.

Tog dana osvanulo je u Zagrebu teško i tmurno jesensko jutro. Tanka magla nadvila se nad gradom, sipila je rijetka kišica, dok je sa sjeveroistoka puhao hladan, vlažan vjetar. Bio je utorak. Nešto poslije pola osam sati (7 sati, 33 minute i 50 sekundi) začula se silna podzemna tutnjava, a odmah zatim potresla se zemlja nečuvenom žestinom. Zanjihale su se, oštetile, a djelomično i srušile brojne kuće. Zidovi velikih, jakih zgrada i crkava su popucali, dimnjaci se rušili, padali na krovove, ulice i dvorišta razbijajući i povlačeći za sobom razbijene crijepove. Srušeni su bili i mnogi balkoni i zabati, vatrobrani zidovi i drugo. Mnoge su ulice bile zatrpane krhotinama opeka i crijepa, kamenja i smrvljene žbuke. Gradu je nanesena velika šteta. Stradalo je više stotina zgrada. Za njihov popravak, ne računajući crkve i velike državne zgrade, predviđalo se blizu dva milijuna forinti, za ono vrijeme ogromna svota. Crkve su, međutim, stradale možda najviše. Napose katedrala.

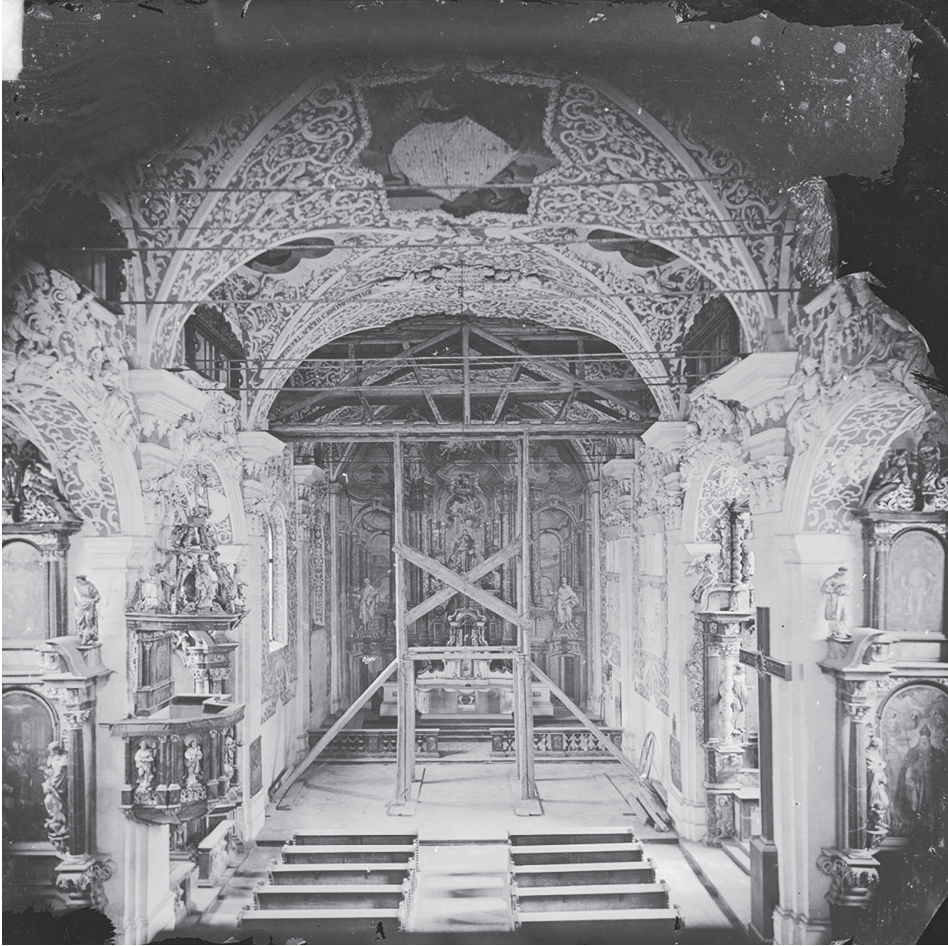
U njoj je potres doživio i opisao ga kanonik dr Franjo Rački, istaknuti povjesničar i tadanji predsjednik Jugoslavenske akademije. On je upravo služio u katedrali jutarnju misu. Među ostalim dr Rački je zapisao: »Bijah u polovici drugoga evanđelja, kada nastane silan šum, a za šumom je u tili čas slijedila užasna trešnja. Visoki zidovi koji su prkosili stoljetnim nepogodama njihali su se poput slabe trstike ... Uz golemu trešnju i uz strašan štropot čulo se praskanje zidova. Pao je svod u presbiteriju. Od prašine koja se uzvitala od tog pada i od silne žbuke što je padala sa svih svodova i zidina nastala je u crkvi posvemašnja tmina. U mraku prikazalo se njihanje oltara i stupova nalik na kakovu sablazan. Izgledalo je da se

*Ivan Standl. Katedrala u Zagrebu - svetište nakon potresa.
(Iz fundusa Muzeja Grada Zagreba)*

lome oltari i stupovi, da se ruši čitava ova veličanstvena zgrada uzdrmana u svojim temeljima.« Svod što se srušio nad svetištem satro je krasan glavni oltar, uništio nadbiskupsku stolicu, skupocjena klecala i klupe te srušio i razbio dvanaest kamenih kipova koji su stajali visoko na zidovima sa svake strane svetišta. Crkveni pod bio je mjestimično dva metra visoko pokriven ruševinama, žbukom i prašinom. Srušio se i dio svoda pred velikim orguljama i teško stradao jedini zvonik što ga je stolna crkva tada imala. Potres je ošteti i mnoge druge zgrade na Kaptolu. Stradao je i nadbiskupski dvor. Ovdje nije bilo nijedne sobe s cijelim zidovima. Prostorije su bile pune žbuke, koja je padala sa stropova i zidova. Bilo je mnogo štete i na stilskom pokućstvu i skupocjenom posuđu. Među ostalim stradali su i nadbiskupsko sjemenište (Kaptol br. 29), sve kanoničke kurije, franjevački samostan i crkva, kapelica sv. Dizmuša, gradska pučka škola, zatim tadanja kadetska škola u Novoj vesi (br. 18), nešto podalje crkva sv. Ksavera na Mihaljevcu itd. U prizemlju franjevačkog samostana popucali su svi svodovi, a u prvom i drugom katu i svi zidovi. Dio samostana prema Opatovini morao se štaviše srušiti i nanovo graditi. Barokni toranj raspucao se na svim četirima stranama, pa su njega morali srušiti, a nanovo su ga sagradili u tadašnjem neogotičkom stilu. U središtu Donjega grada teško su, uz ostalo, nastradali bolnica milosrdne braće, te kuće Kristofora Stankovića i Emanuela Pristera na nekadašnjem Jelačićevu trgu (br. 1 i 13), kuća gradskog načelnika Matije Mrazovića u Petrinjskoj 1, sudbena zgrada i zgrada Jugoslavenske akademije na Zrinjevcu, Vranicanijeva palača na Strossmayerovom trgu itd. A nastradao je, dakako, i znatan broj drugih većih i manjih zgrada u ostalim dijelovima Doljnega grada. U Ilici su naročito stradale kuće dra Schönsteina (br. 29) i nekadašnja Keglevićeva, kasnije kuća Narodnih novina (ugao Ilice 39 i Frankopanske 1). Stradale su i mnoge zgrade na Gornjem gradu. Nad crkvenim korom Sv. Marka srušio se cijeli svod i uništio orgulje, a kor se stropoštao nakon nekoliko dana. Znatnu štetu pretrpjela su i kamenita vrata. Na njima su popucali zidovi, te je prijetila opasnost da će se čitava zgrada srušiti dođe li do ponovnog jačeg potresa. Stradala je teško i crkva sv. Katarine. Među ostalim, potres je naročito ošteti zapadno pročelje s kojega se srušio zabat do visine glavnih zidova, a srušio se i zabat na istočnoj strani. U crkvi su popucale glavne stijene i svodovi, oštećene štukodekoracije, a osobito oltari sv. Ignacija i Majke božje lauretanske. Stradala je i istoimena kapela s južne strane crkve. Potres ju je toliko ošteti da su je morali srušiti.

Teško je stradao i nekadašnji isusovački samostan na Jezuitskom trgu, tada zgrada vojnoga zapovjedništva. Na njoj su se raspucali svi zidovi, a na krov se srušio veći dio dimnjaka i uništio ga, dok je krilo zgrade prema Strossmayerovu šetalištu bilo toliko oštećeno da su ga morali odmah srušiti. Plemički konvikt u blizini (Habdelićeva ul. 1) također je nastradao, a isto tako i Popov toranj na Vrazovu šetalištu. Tu su se jako raspucali, inače vrlo debeli i jaki zidovi, pa je za njihov

*Ivan Standl. Unutrašnjost crkve sv. Katarine nakon potresa 1880.
(Iz fundusa Muzeja grada Zagreba)*

popravak trebalo mnogo vremena. Oštećeni su i zidovi kule »Dverce« tako da su ih morali učvrstiti željeznim obručima. Stradale su i školske zgrade: nekadašnja realka na Griču (danas Geofizički zavod), stara gimnazijska zgrada na Katarinskom trgu i Viša djevojačka škola koja se tada nalazila u kući Mirka Kukovića u Dugoj ulici br. 30. Sve su te zgrade bile toliko oštećene da je nastava morala biti prekinuta, a đaci pušteni kući.

Stradala je i bliža i daljnja okolica Zagreba. Gotovo potpuno su srušene crkva u Granešini, kapela sv. Vida u Kašini, crkva sv. Antuna u Gornjem Stenjevcu, kuća

Ivan Standl. Granešina nakon potresa.

(Iz Fototeke Ministarstva kulture/ Uprava za zaštitu kulturne baštine)

kanonika kustosa u Kustošiji itd.

Pravac potresnog gibanja na zagrebačkoj meteorološkoj stanici bio je označen od sjeveroistoka prema jugozapadu, a epicentar između Kraljeva Vrha, Zeline i Kašine. Potres je trajao deset sekundi. No istoga i slijedećih dana pojavilo se još nekoliko slabijih udara, a 11. studenoga u 11 sati i 26 minuta potresao je Zagreb još jedan jaki potres koji je trajao 3 sekunde. Bio je toliko snažan da su se stare pukotine nastale 9. studenog još više raširile, a osim njih nastale i nove. Poslije pregleda stručne komisije bilo je utvrđeno da je od potresa, osim crkava, kapela i velikih državnih zgrada, nastradalo 485 kuća u tolikoj mjeri da će troškovi popravaka premašiti njihov godišnji dohodak, dok su 462 kuće bile toliko oštećene da se za popravak predviđalo više od četrdeset postotaka brutto dohotka tih kuća. Manje štete pretrpjela je 451 kuća. Ukratko, u Zagrebu je tada bilo oštećeno 1758 kuća ne računajući one čije štete nisu bile prijavljene stručnoj komisiji. Neke jako oštećene zgrade stanari su odmah napustili, dok je oko 250 zgrada ugrožavalo i sam promet. Međutim, najtežu i nenadoknadivu štetu nanio je potres direktno ili indirektno umjetničkim i kulturno-historijskim spomenicima. Neki od njih su odmah propali, a drugi su kasnijim, više ili manje radikalnim obnovama, izgubili mnogo od svoje prvotne umjetničke i kulturnohistorijske vrijednosti.

Prva tri dana grad je ostao bez javne plinske rasvjete, to jest tako dugo dok nije bio popravljen visoki tvornički dimnjak plinare koji je potres također teško oštetio. Za to vrijeme ulice su, iako skromno, bile rasvijetljene petrolejkama. Upotreba plina bila je i inače, a napose u domaćinstvima i privatnim kućama zabranjena. Bila je sreća u nesreći što potres nije oštetio vodovodne cijevi, strojeve i rezervoare, pa je poslije potresa vodovod mogao normalno funkcionirati.

Gradska uprava na čelu s tadanjim gradonačelnikom Matijom Mrazovićem i gradskim vijećnicima, odnosno senatorima Augustom Šenoom, Gjurom Deželi-

ćem i Adolfom Hudofskim, poduzela je odmah sve da bi se teška situacija što više ublažila, sanirala. Najprije su se pobrinuli za opću sigurnost ishodišni kod zapovjedajućeg generala u Hrvatskoj i Slavoniji Franje bar. Filipovića vojničku stražu koja je pojačala gradske sigurnosne straže. Od vlade su ishodili da im je stavila na raspolaganje svoje inženjere, koji su zajedno s inženjerima gradskog građevinskog ureda pregledali štete, izdavali potrebne naloge radi nužnih popravaka, deložiranja, ili eventualno demoliranja pojedinih, naročito oštećenih kuća. U tu je svrhu bilo imenovano dvanaest komisija sastavljenih od inženjera i gradskih zastupnika. Zalaganjem gradske uprave kralj je dozvolio da iz Beča dođe u Zagreb jedna inženjerijska satnija, koja je uz ostalo imala zadatak da u prvom redu uspostavi sigurnost javnog prometa u gradu. Osiguravala je zgrade, čistila ulice od žbuke i uspostavljala promet, a dio je bio određen za popravak vladinih i vojničkih objekata. Satnija je radila danju i noću, nedjeljama i blagdanima. Gradonačelnik se pobrinuo da je već 10. studenog u Zagreb stiglo nekoliko stotina zidara i tesara iz Maribora, Celja, Ljubljane i Graza. Tražeći zaradu došlo je i mnogo Zagoraca i krajišnika težaka. Domaćih graditelja i građevnih poduzeća bilo je 35, a stranih oko 40. Da ne bi bilo izrabljivanja gradska uprava je maksimirala visinu nadnica svih građevnih majstora, kao i cijene građevnog materijala. Štaviše u vlastitoj pilani u Gračanima dala je izraditi velik broj jakih dasaka, nabavila šesnaest vagona vapna, petsto tisuća crijepa, deset tisuća žljebnjaka itd. Odmah poslije potresa započeli su veliki radovi na popravljivanju i saniranju kuća. Izvana i iznutra zgrade su poduprli jakim gredama. Mnoštvo kola kretalo se po ulicama dopremajući građevni materijal ili otpremajući s ulica silnu žbuku, razbite opeke i crijepove. Sve se to odvozilo na tadašnje sajmište (danas [1980.] Trg Maršala Tita) i tamo nasipavalo niži teren, ili pak na današnji [objavljeno 1980., op. ur.] Prilaz JNA i Klaićevu ulicu. Nivo tih ulica bio je, naime, projektiran znatno više od terena kojim su prolazile. Prilaz se u to vrijeme upravo dovršavao, a Klaićeva ulica (tadašnja Ciglana) počela se tek trasirati.

Potres je građane strašno uzbudio, ulio im strah u kosti, to više jer se i slijedećih dana ponovilo nekoliko jačih udara. U gradu je nastala panika. Po čitave dane i noći, iako je bilo vrlo hladno, ljudi su se zadržavali po ulicama, bojeći se da ne nastradaju u oštećenim kućama. Mnogi nisu ni spavali kod kuće, nego u barakama što ih je gradsko poglavarstvo podiglo na Zrinjencu i nekadašnjoj Ciglani (danas Klaićeva ulica), zatim u fijakerima, omnibusima i šatorima, a neki i po klupama. Neki su opet sa ženama i djecom proveli noći u kavanama i gostionicama, koje su bile stalno otvorene. Hrabriji su spavali kod kuće, ali odjeveni da bi smjesta mogli pobjeći na ulicu ako bi se potres ponovio. Pojedinci, koji su imali drvene klijeti u okolici grada, žurili su tamo predveče natovareni posteljinom i drugim potrepštinama za spavanje. Potres je snažno doživio i opisao ga i August Šenoa. Bio je tada gradski senator, pa je kao takav imao i velike dužnosti u

provođenju potrebnih mjera neposredno nakon potresa. Šenoa piše: »Kroz osam punih dana potrese podzemni, nepobjedivi demon prirode tlo pod temelji naše prijestolnice. Hodasmo omamljeni, blijedi, vrućica nas tresla, živci da će nam popucati... noseći u srcu očajno čuvstvo da će nam pod nogama zinuti grob, da će se domovi, gdje smo se rodili, gdje smo sa svojim milimi trajali sretne dane, oboriti na nas, da će nas zakopati. Sav grad hvatao je neki delirium. Trebalo je poći na Jelačićev, na Zrinjski trg. Na Jelačićevom trgu gužvala se gomila plaih ljudi, u kočijah spavahu obitelji. Oko toga stoje kuće ko prijeteći crni divovi... Na Zrinjskom trgu u okviru crnih visokih palača nižu se crna rebra golog drveća. Svjetiljke uljanice drhću kao svijećice na groblju. U središtu trga, gdje obično glazba razigrava vesela srca Zagrepčana, stoje daščare. Tu spavaju ljudi. Al mnogi ne nadoše daščara. Po klupah, po travi sjede, leže žene i djeca... Da ti je vidjeti ona blijeda lica, one ukočene oči. Nikad ne vidjeh užasnije slike, ne oćutih dublje žalosti za svoga vijeka.«

Ljudi su navalili u štedionice i banke, dizali svoje novce da što prije otputuju iz Zagreba. Mnogi su, naime, bježali iz grada nekuda na selo, pa čak i iz Hrvatske. Kolodvor i vlakovi bili su onih dana krcati. Oko šest tisuća ljudi pobjeglo je iz Zagreba, a to se i te kako primjećivalo, jer Zagreb nije tada imao zajedno s vojskom niti trideset tisuća stanovnika. Opustjele su ulice, kavane i gostionice, oslabio promet, nestalo trgovine. Zatvorene su bile i škole, kazalište i crkve. Ni Sabor nije radio. Da se spriječe krađe i pljačka, gradom su neprestano kružile patrole sastavljene od vojnika i gradskih stražara. A na magistratu bila je kroz četrnaest dana stalna dežurna noćna služba. Za čudo, ljudskih žrtava je bilo malo. Poginuo je jedan mlađi čovjek, neki Stanić, županijski litograf, kad je, da se spasi, istrčao iz kuće na ulicu i u tom času pao s krova crijep i ubio ga. Dijete što ga je nosio ostalo je živo s tek lakšim ozljedama. Životom je stradao i jedan radnik Talijan koji je pao s krova Sv. Marka. Inače je bio teže ili lakše ozlijeđen veći broj građana.

Posljedice potresa snimili su ugledni tadašnji zagrebački fotografi Ivan Standl, H. Fickert i G. Varga. Izradili su niz snimaka najteže oštećenih objekata, pa su te snimke izdane djelomično i u dva reprezentativna albuma. One nas živo sjećaju na taj nemili događaj i pružaju nam o njemu istinitu sliku. Jedan tipičan prizor u onim teškim danima ovjekovječio je i slikar Milanese u slici »Medičarnica u Vlačkoj ulici«: u skromnoj građanskoj gostionici sklonila se grupica muškaraca, žena i djece uzbuđenih, i bez sumnje, u mislima na događaj koji ih je zadesio. Ta se slika čuva u Muzeju grada Zagreba. Inače je bilo dosta prikaza o potresu, uglavnom crteža, što su ih dopisnici stranih novina prilagali svojim izvještajima i opisima nesreće što je pogodila Zagreb. No ti prikazi, kao i opisi, bili su osim manjih izuzetaka, posve nerealni i lažni. Štete što su ih prikazali bile su toliko pretjerane da se činilo kao da od Zagreba nije ostalo ni kamena na kamenu.

Ivan Standl. Unutrašnjost crkve u Remetama poslije potresa.

(Iz Fototeke Ministarstva kulture Republike Hrvatske /Uprava za zaštitu kulturne baštine)

Zagreb je poslije potresa obnavljalo oko dvije tisuće radnika i obrtnika, uglavnom zidara i tesara i vojnika. Pomoć je stizala sa sviju strana prvenstveno iz naših krajeva, napose iz Dalmacije, Istre, Bosne, Hercegovine i Slovenije, a također i iz inozemstva, ponajviše iz Češke i Poljske. Osim Praga poslali su najveće prinose poljski gradovi Krakov i Lavov. U Lavovu je izašao i album »Za Zagreb«, a u Krakovu knjiga »Krakov Zagrebu«. A sjetili su se nastradalog Zagreba i neki gradovi Francuske i Engleske. I u Zagrebu je, dakako, odmah osnovan poseban odbor za pomoć postradalima, koji je ubrzo primio nekoliko stotina molbi, iznosi šteta bili su ogromni, a broj oštećenih vrlo velik budući da nisu stradali samo vlasnici zgrada, već i drugi građani, napose trgovci i obrtnici. Šteta koja je iznosila gotovo 2.000.000 forinti, za ono vrijeme golem novac, imala se pokriti djelomično doprinosima privatnika, a djelomično državnim beskamatnim zajmom i potporama.

Zagreb se tako relativno brzo oporavio od najgoreg, i već za mjesec dva, život se prilično normalizirao. Škole su nastavile predavanjima, vraćali se bjegunci, pristizali i stranci, krenuli su trgovina i promet, grad je opet oživio.

Najveći potres u Zagrebu u posljednjih sto godina doživio je i opisao, (kako je spomenuto) i veliki hrvatski književnik i pjesnik August Šenoa, koji je kao gradski senator vrlo aktivno sudjelovao u obnovi grada, štoviše, zalagao se toliko zdušno, da je teško obolio i nedugo poslije toga i umro. No kako je bio savjestan još je dos-

pio opisati taj nemili događaj u svojim »Zagrebuljama« i u službenom izvještaju koji nam pružaju dragocjene podatke i zornu sliku o potresu. »Zagrebulje« su izašle u »Vijencu« još iste godine (1880, br. 47 i dalje), dok je izvještaj bio priopćen u »Izvjješću gradskog načelnika o djelovanju zastupstva i poglavarstva sl. i kr. gl. grada Zagreba za g. 1880«. Na kraju tog izvještaja Šenoa zaključuje: »Napokon želim da bog očuva naš Zagreb od tolike nesreće kakova je bila 1880. godine. Bog dao da lijepi naš glavni grad još ljepše procvate, nego što je prije cvao«. Šenoine želje doskora su se ispunile, jer je Zagreb poslije potresa doista procvao, izgradio se, a i brojem stanovništva razvio se više nego ikada prije. Štaviše, taj nesretni događaj mogao bi se uzeti i kao izvjesna korist, jer kao da je potres probudio Zagreb od stoljetne ustajalosti i pokrenuo njegov daljnji normalni razvoj. Dvije godine poslije potresa (1882) izdala je Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, (kako je već rečeno) »Izvjješće o zagrebačkom potresu 9. studenog 1880«, što ga je sastavio pravi član akademije Josip Torbar. U tom izvještaju sakupljeni su najiscrpniji podaci o potresu sa zadatkom da posluže znanstvenom proučavanju te pojave.

DR FRANJO BUNTAK

Izvori fotografija:

Iz Fundusa Muzeja grada Zagreba:

Ivan Standl. Unutrašnjost crkve sv. Katarine nakon potresa 1880.

<http://www.mgz.hr/hr/novosti/fotografije-potresa-1880-godine,20130.html?t=o>

Ivan Standl. Katedrala u Zagrebu - svetište nakon potresa.

<http://www.mgz-hr/hr/izlozbe/potres-u-Zagrebu-1880-i-izgradnja-nakon-potresa,301.html>

Iz Fototeke Ministarstva kulture / Uprava za zaštitu kulturne baštine (skraćeno: MK, UZKB – F) - priredila [mr.sc.](mailto:mr.sc) Sanja Grković:

<https://www.min-kulture.hr/default.asp?id=1999>.

Ivan Standl. Unutrašnjost crkve u Remetama poslije potresa.

<https://www.min-kulture.hr/resizegal.aspxfilename=Galerija/POTRES//12.REMETE.JPG&width=800&height=600>

Ivan Standl. Granešina nakon potresa.

<https://www.min-kulture.hr/resizegal.aspxfilename=Galerija/POTRES//04.GRANESINA.JPG&width=800&height=600>